

ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК НА ІСНУЮЧИХ ПРИНЦИПАХ НАВЧАННЯ

Сучасний етап розвитку ЗС України вимагає від системи військової освіти перегляду існуючих форм, методів та принципів навчання, при цьому враховується як вітчизняний, так і зарубіжний досвід підготовки військових фахівців. Систематизація принципів навчання будується на сучасних дидактичних концепціях, які мають властивість виховного та розвиваючого навчання, спрямованого на гармонійний розвиток особистості майбутніх офіцерів та ефективний процесу навчання в цілому.

Современный этап развития ВС Украины требует от системы военного образования пересмотра существующих форм, методов и принципов обучения, при этом учитывается как отечественный, так и зарубежный опыт подготовки военных специалистов. Систематизация принципов обучения строится на современных дидактических концепциях, которые имеют свойство воспитательного и развивающего обучения, направленного на гармоничное развитие личности будущих офицеров и эффективный процессу обучения в целом.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одна з пріоритетних задач, яка стоїть перед системою вищої військової освіти є професійна підготовка офіцерів від вихованця лицею до офіцера ЗС України, компетентного і відповідального, здатного орієнтуватись у складних, нестандартних умовах, приймати виважені рішення при цьому піклуватись про особовий склад підрозділу, здатного до постійного професійного кар'єрного зростання. Процес постійного вдосконалення та кар'єрного зростання є безперервний і будується на основних принципах навчання; широкому спектру видів, форм та методів навчання; методик та технологій з використанням інформаційних та технічних засобів навчання.

Для найбільш успішної побудови етапного навчання необхідно на основі систематизації закономірних зв'язків структурувати процес навчання за допомогою принципів, тим самим наблизити його до оптимального функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для визначення принципів навчання були присвячені праці наших так і зарубіжних вчених: Я.Коменським, Ю.Бабанським, В.Оконь, К.Ушинським, Ч.Купісевичем, І.Підлісним, В.Ягуповим.

Викладення основного матеріалу. Навчання у військових закладах має прагматичну спрямованість на орієнтацію курсанта до майбутньої професійної діяльності, основною ціллю якої є подальше виконання професійних завдань.

На протязі всіх часів найвища ефективність професійної діяльності офіцера здебільшого визначалась їхнім умінням творчо використовувати як вітчизняний, так і світовий досвід підготовки військ.

Сучасного військового, в умовах постійних змін та перетворень, які

відбуваються в країні і світі, зміни структури Збройних Сил, їх чисельності, завдань, розвиток ведення сучасних бойових дій, виробництво нових зразків озброєння та військової техніки, ставлять в жорсткі рамки відповідності до системного оволодіння знаннями, вміннями та навичками в процесі професійної діяльності.

Поняття «сучасний військовослужбовець» передбачає розуміння безпосередньо майбутньої професійної діяльності придбання характерних для цього виду діяльності, рівня теоретичних та практичних знань та вмінь, рівня інтелектуальних здібностей та рівня культури професіонала. Він повинен бути не лише достатньо підготовленим до виконання службових обов'язків, а й освіченою людиною в різних сферах життя, науки та культури, тому у професійній підготовці майбутніх офіцерів повинні знайти місце компоненти, не пов'язані безпосередньо з професійною стороною в майбутній професійній діяльності, а забезпеченість й розвиток певних якостей його особистості, таких як самостійність, відповідальність, вміння працювати в колективі, творча активність, здатність до оновлення знань [1].

Тому, виникає необхідність у розгляді питання, щодо формування професійних здібностей майбутніх офіцерів не тільки з загального уявлення про процес, етапність, системність та структуру підготовки, а з іншої точки зору, на яких принципах вона ґрунтується.

Поняття принцип, як розглядав А.І.Кузьмінський і В.Л.Омелянко [2] походить від лат. ргіпсіріум — початок основа — основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та закономірностей процесу навчання, а В.І.Шинкарук [3] розглядав принцип, як внутрішні переконання людини, ті практичні,

моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності. В загалі принципи, виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способу регуляції практики навчання. На них ґрунтуються підходи до навчання усіх дисциплін, визначаючи певною мірою їх зміст, засоби й прийоми навчальної роботи [2].

На основі систематизації закономірних зв'язків у процесі навчання можливо не тільки сформулювати деякі принципи, а за допомогою їх найбільш успішно структурувати процес навчання, наблизити його до оптимального функціонування [4].

Найбільш ефективним підходом до створення системи принципів є підхід, при якому кожний з цих елементів послідовно відповідає кожному з основних компонентів професійних здібностей. Принципи навчання та формування професійних здібностей побудовані на закономірностях та законах, які враховують особливості всього процесу навчання в сучасних умовах.

Отже, процес навчання має свої закони і закономірності. Наприклад, І.Харламов відзначає такі закономірності виховання в цілому і навчання зокрема, як: 1) спрямованість навчання на розв'язання завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості; 2) активно-діяльнісний характер навчання; 3) єдність потреб мотиваційної сфери і навчально-пізнавальної активності учнів; 4) виявлення поваги і вимогливості до учнів, зміцнення їх особистої гідності в процесі навчання; 5) виявлення здібності і творчих задатків учнів і опора на їх позитивні властивості і якості в процесі навчання; 6) врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; 7) узгодженість і єдність педагогічних умов сім'ї, школи і громадськості в організації навчання та ін. [5].

Таким чином, для нашого випадку, щоб всі принципи в сукупності охоплювали весь період становлення майбутнього офіцера інженерних військ в процесі навчання, розмістимо весь цикл навчання відповідно до логічного розвитку становлення майбутнього офіцера, а саме, навчання у ліцеї з ПВФП, військовий коледж сержантського складу та вищий військовий навчальний заклад (інститут, факультет).

Формування принципів навчання змінювалась на протязі десятиліть (М.А.Данилов, Б.П.Есипов, М.Н.Скаткин та інші). Вперше в історії педагогічної думки систему дидактичних принципів розробив чеський педагог Я.А.Коменський. Він прагнув до того, щоб навчання було успішним, легким продуктивним і ґрунтовним, і визначив такі

принципи навчання: свідомості, наочності, наступності, послідовності навчання, міцності засвоєння знань.

В слід за Я.А.Коменським розглядом дидактичних принципів займались (Ж.-Ж.Руссо, Г.Й.Пестолоцці, А.Ф.Дістервенг). Значний внесок у розробку принципів вніс К.Д. Ушинський, виділив такі принципи: своєчасність, поступовість, органічність, постійність, стійкість засвоєння, самостійність учнів, відсутність надмірної напруженості та надмірної легкості, правильність, свідомість і активність навчання, наочність, послідовність, міцність знань і навичок [6].

В свою чергу Ю.К. Бабанський, для ефективного вибору принципів навчання під час формуванні професійних здібностей, виділив наступні: принцип направленості процесу навчання на всебічний гармонійний розвиток особистості; принцип наочності, принцип доступності, принцип систематичності і послідовності, принцип створення оптимальних умов для функціонування навчального процесу, принцип єдинства і оптимального поєднання форм навчання, принцип оптимального поєднання словесних, наочних та практичних методів навчання, принцип свідомості, активності і самостійності; принцип єдинства і оптимальної репродуктивності і пошукової навчально-пізнавальної діяльності; принцип стимулювання і мотивації до навчання; принцип оперативного контролю і самоконтролю в навчанні; принцип осмислення і дієвості [4].

Відомий радянський психолог А.Леонтьєв [7] виділяв провідний принцип навчання - принцип свідомості. Все побудовано на свідомості тих хто навчається. За допомогою цього принципу забезпечується ґрунтовне пізнання фактів, визначень, законів, глибоке смислове розуміння, осмислення висновків. Принцип свідомості характеризується такими основними ознаками, як використання мовного мислення учнів, усвідомлення завдань, самостійний пошук рішень і логічне мислення.

Колектив авторів, взявши за основу напрацювання вчених Ю.К.Бабанського, В.І.Загвязінського і М.М.Скаткіна [8]. виділяють принципи навчання, які притаманні сучасній школі: принцип розвиваючого і виховного характеру навчання; принцип науковості змісту і методів навчального процесу; принцип систематичності та послідовності в опануванні досягнень науки, культури, досвіду діяльності; принцип свідомості, творчої активності та самостійності учнів; принцип наочності; єдність конкретного та абстрактного, раціонального і емоційного, репродуктивного і продуктивного; принцип доступності навчання; принцип міцності

результатів навчання і розвитку пізнавальних сил учнів; принцип зв'язку навчання з життям; принцип раціонального сполучення колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи.

Розгляд думок вчених на питання формування принципів навчання доводить, що воно залишається відкритим і досі, немає єдиних еталонних принципів. Постійні зміни які відбуваються у різних галузях сприяють подальшому розвитку та вдосконаленню принципів навчання. На нашу думку, основою принципів навчання є закони та закономірності, а метою принципів навчання є систематизація процесу навчання в єдину цілісну систему, яка буде працювати у тісному зв'язку із всіма принципами (реалізація одного принципу пов'язана з реалізацією іншого).

Проаналізувавши та розглянувши досвід проведених наукових досліджень по визначенню основних принципів навчання, виділимо основні з них. Побудуємо принципи навчання для нашого випадку виходячи з етапного навчання від вихованців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до курсантів вищого військового навчального закладу. Необхідність розгляду цих принципів, буде сприяти визначенню регулятивної функції процесу навчання.

Розглянемо більш докладно кожен групу принципів навчання для нашого випадку. За основу розгляду принципів навчання візьмемо погляд відомого науковця В.В.Ягупова, який у своєму навчальному посібнику «Педагогіка» [9] виокремив сім основних принципів навчання:

Принцип розвиваючого і виховного характеру навчання. Цей принцип спрямований на всебічний розвиток особистості курсанта, його індивідуальності у військовому колективі. Необхідність цього принципу полягає у врахування існуючих концепцій навчання і є орієнтиром до визначення потенційних можливостей людини. Мета принципу полягає у особистісно-орієнтованому навчанні, яке спрямоване на формування: самостійності, розвитку інтелектуальних здібностей, фізичної витривалості, демократії спілкування.

Основна увага цього принципу зосереджена на не тільки на опанування певного об'єму знань, вмінь та навичок, а має й виховну мету на засадах патріотизму, любові до батьківщини, національних цінностей при цьому відбувається формування високих моральних рис.

Принцип науковості будується на прогресивному та сучасному стані розвитку військової освіти та науки. Всі новітні розробки озброєння та техніки та передові

досягнення в області тактики ведення сучасних війн та збройних конфліктів, повинні бути втілені у програму підготовки військових фахівців.

Згідно з принципом науковості зміст освіти і навчання має складати тільки наукові знання, тобто зміст повинен мати якість науковості, враховувати співвідношення логічного та історичного. Науковим має бути і процес навчання. На нинішньому етапі проходить стрімкий розвиток військової науки, вона безперервно розвивається: з'являються нові форми та методи ведення бойових дій, створюються досконалі зразки озброєння та військової техніки, удосконалюється методика викладання навчального матеріалу, йде постійний пошук ефективного використання особового складу та військової техніки під час виконання завдань, підтримання в боєготовності війська.

Принцип практичної направленості. Основа принципу полягає у пізнанні дійсності між теоретичним та практичним навчанням, тобто засвоєння теоретичних знань та вмінь спрямованих до подальшої реалізації їх у практичній діяльності. Я.А. Коменський вважав, що учень краще засвоює навчальний матеріал, якщо показати яку користь він має, а російський генерал М. І. Драгомиров вважав, що практична направленість має за мету навчати та як і в яких умовах проводити бойову підготовку військ.

Отже, під час виконання бойових дій репетицій не буває, спроба дається одна. В нашому випадку підготовка фахівців інженерних військ пов'язана з підвищеним ризиком для життя при виконанні завдань з розмінування, як у воєнний і в мирний час. Тому, практична направленість у навчальному процесі для майбутніх офіцерів відіграє головну роль, вона є запорукою успішного виконання покладених завдань.

Принцип системності та послідовності навчання. Принцип послідовності та доступності передбачає поетапне оволодіння знаннями, навичками та уміннями, які відповідають інтелектуальним можливостям курсантів на протязі всього періоду навчання. Цей принцип є похідним від принципу науковості. Елементи навчального матеріалу повинні бути логічно структуровані і взаємопов'язані між собою за роками навчання, семестрами та окремого предмету. При засвоєнні матеріалу слід звернути у вагу на його складність, він повинен будуватись від простого до складного, для того щоб у курсантів не знижувались мотиваційний настрій під час навчання. Але разом з тим, навчання не повинно бути елементарним, тому що можливе зниження інтересу, падіння

працездатності, послаблення розвиваючої функції. Тобто, навчання повинно граничити між доступністю на відповідному рівні, до інтелектуальної напруженості. К.У.Ушинський розглядав систему знань, як цілковиту владу над нашими знаннями, інше кажучи без системи неможливе якісне та ефективне навчання.

Принцип гуманізації та гуманітаризації навчання. Принцип гуманізму передбачає виховання і розвиток особистості, майбутнього офіцера.

А.І. Кузьмінський вважав, що гуманізм, це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність — це переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення, це вимога свободи і захисту гідності особистості, це ідея про право людини на щастя і про те, що задоволення її потреб та інтересів має бути метою суспільства.

Принцип гуманізації виховання передбачає створення умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей людини, розкриття джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довір'я до неї; формування широкі, доброзичливої, милосердної людини.

Гуманізація навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів спрямована на всебічний розвиток особистості та особисту індивідуальність, формування в нього не тільки відповідних знань, умінь і навичок, а ще певних морально-ділових та інтелектуальних якостей. Засновником гуманістичної дидактики був В.О.Сухомлинський, метою його педагогічної діяльності стало виховання людини, як засіб формування особистості: "Той, хто вийшов із стін школи, може чогось і не знати, але він обов'язково має бути розумною людиною... розумова вихованість не рівнозначна обсягу набутих знань: вся суть у тому, як відбувається життя знань у складній і багатогранній діяльності людини".

Свої праці він присвятив теорії формування людяності у сфері розумової праці учня. Він довів, що успіх людини відображений на її духовному стані. Головна мета викладача, як вважав він, є бажання учня до оволодіння знаннями.

Принцип оптимізації дидактичного процесу. Засновником цього принципу вважають Ю.К.Бабанський. В основу цього принципу закладено вибір кращих показників які можливо досягти через зміст, методи, форми та прийоми у навчанні. Ефективність навчання підвищується завдяки використанню

найбільш доцільних дидактичних засобів. Викладач під час вирішення педагогічних завдань, обирає найбільш досконалу, перевірену методику викладання при цьому витрачає мало часу і отримує високі показники.

Сам процес оптимізації математично можна зобразити за допомогою формули:

$$Q = V / t,$$

де, Q – кількість робочого часу;

V – обсяг виконаної об'єктом навчання роботи;

t – кількість часу, витраченого об'єктом навчання [10].

За допомогою цієї формули викладач може визначити насиченість заняття: встановити робочий час який буде витрачено для одержання знань, вмінь та навичок курсантом.

Останній принцип який ми хотіли виділити, це принцип свідомості та активності. На принципі свідомості та активності будується, на наш погляд основа навчально-виховного процесу, це основний генератор успішного навчання. Формування якостей свідомості та активності проходить під впливом багатьох факторів, це виховання в родині, у школі та вищому навчальному закладі. М.Й.Варій розглядав самосвідомість – як здатність людини усвідомити саму себе, своє «я», свої потреби, інтереси, цінності, своє буття і його сенс, власну поведінку й переживання тощо. На відміну від свідомості, самосвідомість орієнтована на осмислення людиною своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції в суспільстві. Структура самосвідомості людини складна, вона визначається: пізнавальною - самокритичність, самоаналіз, самооцінка, самопереконання, самоіронія тощо; емоційною - самозадоволення, самоповага, самолюбство, самосхвалення тощо; вольовою - самодисципліна, самонаказ, самоконтроль, саморегуляція, самовимогливість тощо. Високий рівень самосвідомості зумовлює саморозвиток і самовиховання.

Характерною особливістю самосвідомості учнів до навчання є тільки позитивні риси: зростання активності, самостійності, самокритичності, самодисциплінованості, самоаналізу, самокритичності тощо. Отже самосвідомість має виховний характер для майбутнього військового, сприяє формуванню моральних та морально-ділових якостей.

Н.П.Волкова вважала, що активне й свідоме засвоєння знань, умінь і навичок неможливе без використання різноманітних розумових операцій (порівняння і зіставлення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії), без з'ясування взаємозв'язків і взаємообумовленості у вивченому матеріалі,

правильного формулювання думки при усному мовленні.

Активізації пізнавальної діяльності учнів сприяють позитивне ставлення до навчання, інтерес до навчального матеріалу, позитивні емоційні переживання у навчальній діяльності. Вона залежить і від зв'язку навчання з життям, єдності між інтелектуальною і мовною діяльністю учнів, використання на практиці засвоєних знань, умінь і навичок. Позитивно впливають на неї систематичне повторення засвоєних знань, варіативність і диференціація вправ, роботи для засвоєння складного матеріалу доступними методами. Використання знань при вирішенні конкретних завдань сприяють проблемне навчання, диференціація матеріалу відповідно до навчальних можливостей учнів, використання сучасних технічних засобів навчання, уміння вчителя враховувати психологічний стан учнів.

В нашому випадку активність у навчанні передбачає розумову та інтенсивну діяльність курсанта, яка веде до свідомого опанування матеріалу з необхідним набуттям знань, вмінь та навичок. У поєднанні самосвідомості та

активності в опануванні навчального матеріалу у курсанта з'являється прояв ініціативи та творчого мислення що призводить до самостійного судження особистої оцінки отриманих знань.

Висновок. Якісне формування професійних здібностей майбутніх офіцерів, прямо залежне від ефективності навчального процесу, який будується на запропонованих принципах навчання. Завдяки єдині, цілісні, взаємопов'язані системі принципів навчання та їх гармонійного використання, дозволить нам створити єдиний ефективний та оптимальний навчально-виховний процес для підготовки військових фахівців інженерних військ.

Основним завданням військових педагогів є орієнтація своєї діяльності на системне (неподільне) використання принципів навчання у навчальному процесі, що дозволить оптимізувати сам процес навчання і створити передумови до творчого використання їх у конкретних умовах.

Література

1. Жохов А.Л. Общекультурный базис подготовки профессионала / Ин-т развития проф. обр-я. – М.: 1999
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л., Педагогіка у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. - К.: Знання, 2006. - 311с.
3. Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука. - К., 1973. - С. 410
4. Бабанський Ю.К., Оптимизация процесса обучения, общедидактический аспект - К.: Москва «Педагогіка», 1977 г. – 251 с.
5. Харламов И.Ф. Педагогика: Учеб. пособие: 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Юрист, 1997. - 512 с
6. Е.І.Федорчук, В.В.Федорчук, Загальна педагогіка: лекції: навчально-методичний посібник/ Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2007. - 284 с.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М., 1977. – 304 с., Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. / А. Н. Леонтьев. – М.: Педагогіка, 1983. – Т. II. – 320 с.
8. Педагогіка / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: Российское педагогическое агентство, 1996. – С. 180-185
9. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник.-К.-: Лібідь, 2003. – 560 с
10. Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Г. Педагогічні технології. – К., 1995. – С. 38.

Bryzhaty Ye. I., adjunct of department of social sciences

FORMING OF PROFESSIONAL CAPABILITIES AT FUTURE OFFICERS OF ENGINEERING TROOPS ON EXISTENT PRINCIPLES OF TEACHING

The modern stage of development of SS of Ukraine requires a future officer from the system of military formation of revision of existent methods and principles of teaching from point of professional orientation. There is a necessity in working of new and more progressive methods and principles of teaching off, but here taking into account how home so foreign experience of preparation of soldiery specialists is. Realization of these tasks must line up a new model of officer of engineering troops with a broad scientific mind, high administrative culture, and creative thought, able effectively to decide all spectrums of professional tasks that stand before him. Constantly to grow the professional potential, self-affirmation in the conditions of swift development of informatization and facilities of the modern armed fight.

One of priority tasks, which stands before the system of higher military education there is professional preparation of officers from the pupil of lyceum to the officer of ZS Ukraine, competent and responsible, able to be oriented in difficult, standartnih terms, to adopt weighed decision here to care of personnel of subsection apt at permanent professional car'ernogo growth. The process of permanent perfection and car'ernogo growth is continuous and is built on basic principles of teaching; to the wide spectrum of kinds, forms and methods of teaching; methods and technologies with the use of informative and technical facilities of teaching.